Geannoteerde versie d.d. 17-08-26

Alexander Hagopian, een zachtmoedige held uit de Korte Jansstraat

Joris Versteeg *is journalist en werkt aan het onderzoeksproject Ararat aan de Noordzee, www.ararat-aan-de-noordzee.nl.*

Oudere Utrechters kunnen zich de oosterse tapijtzaak Perez aan de Korte Jansstraat 11 herinneren. Tegenwoordig zit er een hifi-winkel. Filiaalhouder van deze Perez-vestiging was de aanvankelijk stateloze Armeense vluchteling Alexander Hagopian (1907-1985), geliefd bij klanten en medewinkeliers en gerespecteerd om zijn reparatietechniek. De tapijten van het Centraal Museum werden aan hem toevertrouwd. Weinigen weten echter van zijn ervaringen in overleven en verzet tijdens de beide wereldoorlogen. Een Utrechter die 'meer voor de vrijheid deed van dit volk dan de meesten van zijn eigen kinderen', maar in vergetelheid raakte.

Zeven jaar was hij toen zijn ouders en broer voor zijn ogen werden vermoord in wat de Armeense genocide zou gaan heten. In het voorjaar van 1915 werd in het Armeense hartland van Oost-Anatolië het ene na het andere dorp van zijn Armeense bevolking ontdaan. Het Ottomaanse Rijk, het latere Turkije, was in oorlog met Rusland en de Armeense minderheid werd door de regering als een risicofactor gezien. In het district Ghnus viel de grote meerderheid van de meer dan 26.000 Armeniërs ten prooi aan een orgie van georkestreerd geweld. De jonge Alexander overleefde met zijn overgebleven broertjes en zusje in de bergen. Een half jaar later werden zij ontzet toen het Russische leger het gebied innam en togen ze naar de Russische Kaukasus. Wat resteerde van het gezin viel uiteen. Alexander, roepnaam Alex, belandde in weeshuizen in Tblisi, Batumi en Constantinopel en uiteindelijk in een Brits tehuis op Corfu. Na de Tweede Wereldoorlog vertelde hij zijn geschiedenis in een Terschellingse duinpan aan zijn vriend Willem Nagel (1910-1983), beter bekend onder diens verzets- en schrijversnaam J.B. Charles. Nagel schreef er het epos *Het Paradijs* (1946-1954) over, opgedragen aan Hagopian en verwijzend naar diens geboortestreek en, volgens Genesis, de plaats waar de mensheid was ontstaan.
Na zijn omzwervingen in Rusland en de Balkan kwam Alex met vijftien Armeense weesjongens in een internaat in het Engelse Kent terecht, waar zij zouden worden opgeleid voor werk in de Canadese landbouw. Alex voelde echter weinig voor een boerenbestaan. De Armeense kerk in Londen hielp hem aan werk bij een tapijtimporteur, die hem inwijdde in de geheimen van het vak. Daar leerde hij Elia Perez kennen, de Turks-Joodse eigenaar van een tapijtfirma die in 1919 een zaak in Amsterdam en later Groningen was begonnen. In beide filialen werkten Armeniërs die het Ottomaanse Rijk en Turkije waren ontvlucht. Hij wilde zijn bedrijf uitbreiden en bood Alex in 1930 een functie aan als assistent in Arnhem en een jaar later als filiaalhouder in Utrecht. Dankzij de Armeense connecties van Perez kwam Alex al snel in contact met de kleine Armeense gemeenschap in Nederland, die grotendeels bestond uit tapijtmannen afkomstig uit Klein-Azië. Hun nestor was Kapriel Ipekian, die Alex als zijn eigen zoon beschouwde. Alex noemde hem *hairik,* Armeens voor vader(tje). Op alle bewaarde foto's ging Alex goed gekleed, soms zelfs overdressed, zoals op een zonnige strandfoto uit 1938 in Zandvoort: overhemd, gilet, jasje, lange broek, sokken en zwarte schoenen. Op een foto uit de jaren vijftig droeg hij een flamboyante sjaal en borsalino.
Tot na de Tweede Wereldoorlog was Alex stateloos. Armeense vluchtelingen kregen een

zogeheten Nansen-paspoort, een identiteitsbewijs vernoemd naar de Hoge Commissaris van de Volkenbond Fridtjof Nansen. Op Alex' Nansen-ID uit 1932 staat een foto van een knappe 25-jarige man met donkerbruin haar en bruine ogen. Alex was 'heel charmant', volgens een goede bekende. 'Veel vrouwen in Utrecht waren gek op hem, maar verder kwam het niet'. Een Utrechtse vrouw met wie hij wél een band aanging, zij het geen amoureuze, was Cato de Witte, secretaresse en propagandiste van de christelijke Morgenlandstichting. Op bazaars in Nederland verkocht zij hand- en weefwerk van Armeense vrouwen in Brits-Palestina. Alex hielp haar met vertalingen. Tijdens de bezetting zou zij de schakel vormen naar Alex' betrokkenheid bij zijn krijgsgevangen genomen mede-Armeniërs.[1]

Déja vu

Het opkomende nationaalsocialisme met zijn uitgesproken vijandschap tegen een minderheid moet Hagopian allesbehalve onberoerd hebben gelaten. Kort voor de Duitse bezetting vertrok Elia Perez naar Groot-Brittannië. Voor het eind van het jaar werd een Duitse bewindvoerder voor het bedrijf aangesteld, een jaar later werd Perez onteigend. De bewindvoerder deed goede zaken met Afghaanse tapijten van Perez. Hagopian moet hebben gezien hoe ook andere joodse winkeliers in Utrecht werden onteigend en het grote aantal joodse marktkooplieden hun nering verboden zag. Er zijn geen dagboek of andere documenten van hem uit de eerste bezettingsjaren bekend, maar het is geen gewaagde veronderstelling dat de Jodenvervolging als een déja vu de tragedie van zijn jeugd moet hebben opgeroepen. Tekenend was zijn uitspraak tijdens de bezetting '*Tuige van Türke, die Moffe.'* Behalve typerend voor zijn maat van het kwaad, was het ook uiting van zijn bloemrijk gebruik van Nederlandse zegswijzen als tuig van de richel. 'Oude bok jong blaadje lusten', riep hij eens vanaf een balkon naar een passerende oudere man en een jongere vrouw. Toen vanaf de zomer 1942 Joden werden opgehaald, zette Alex zijn huis open voor onderduikers. Hij betoonde zich hierin actief met een groep Utrechters rond Ad Stuij (1921-2007), die zelf op een steenworp afstand van Alex zat ondergedoken bij boekhandel Bijleveld op het Janskerkhof.
In het voorjaar van 1943 begon Hagopians inzet voor zijn circa 900 landgenoten van een zogeheten *Ostbataillon*, merendeels overlevenden van de kampen waar in 1941 en '42 miljoenen Sovjet-krijgsgevangenen door honger en ziekte waren omgekomen. Door de tegenvallende resultaten aan het front kon Duitsland niet demobiliseren en kreeg er belang bij om krijgsgevangenen in leven te houden. De meesten werden ingezet in de Duitse oorlogsindustrie en landbouw en een deel werd opgeëist door de Wehrmacht om Duitse soldaten in de westerse bezette gebieden vrij te maken voor het oostfront. In het geval van de Armeniërs ging het om gedwongen rekrutering. Evenals andere oostbataljons, zoals de Georgiërs die aan het eind van de oorlog op Texel in opstand kwamen, moesten zij bewakingstaken verrichten langs de Atlantikwall. De Armeniërs verbleven aanvankelijk in Bergen op Zoom waar nieuwsgierige HBS'ers al snel contact legden met de nieuwkomers. De scholieren merkten dat ze sterk anti-Duits waren. Dat vertelden ze aan hun scheikundeleraar Bert Juten, een oud-militair die een inlichtingengroep leidde en bij de illegale Ordedienst was aangesloten. Hij schreef een pamflet waarin hij de Armeniërs opriep om in verzet te komen. Om het te vertalen schakelde hij de Morgenland Stichting van Cato de Witte in, die op haar beurt Alex verwittigde. Alex ging poolshoogte te nemen en sprak een groep van 25 man waaronder de jonge communistische onderwijzer Tigran Gasparian. Zij vertelden over hun gruwelijke krijgsgevangenschap. Het moet Alex' afschuw van het nazisme alleen maar hebben aangewakkerd. Tigran Gasparian wilde contact leggen met een

vertegenwoordiging van de Sovjet-Unie. De dichtstbijzijnde mogelijkheid was de legatie in Zwitserland. Alex kreeg foto's mee en zei toe paspoorten te zullen regelen. Een goede kennis van hem die haar talen sprak, koerierster Joan ('Jantje') Laporte (1922-2024), zou meegaan. De Zwitserland-weg liep dood doordat het bataljon naar Schouwen-Duiveland, Goeree-Overflakkee en Tholen werd verplaatst. Alex' contacten hadden argwaan gewekt. Hij werd op de Zentralstelle van de Sicherheits Dienst in Amsterdam ontboden en beticht een Brits spion te zijn. Hij ontkende en deed zich voor als een Armeniër die slechts zijn landgenoten wilde zien. Alex kon gaan, maar moest uitkijken. De staf van de divisie waartoe de Armeniërs behoorden waarschuwde voor 'vijandelijke propaganda via radio, vlugschriften, de bevolking en emigranten.' Dit laatste zal op Hagopian hebben geslagen. De Duitse bataljonscommandant werd bevolen om schuldigen bij ernstige overtredingen te executeren. Via Jantje Laporte en anderen slaagde hij erin contact te houden. In 1944 werd een ondergrondse organisatie in het bataljon gevormd met het doel om met het Duitse kader af te rekenen en de eilanden aan de geallieerden over te dragen zodra de tijd rijp was. Alex werd de belangrijkste connectie van de Armeniërs met verschillende Nederlandse verzetsgroepen.[2]

Ontsnapping Sint Anthonius

Na de Slag om Arnhem in september 1944 lag een groep gewonde en krijgsgevangen genomen geallieerde piloten en parachutisten in het Sint Anthoniusziekenhuis in Utrecht. Zij voelden er niets voor om na hun herstel naar een Duits krijgsgevangenkamp te moeten. Alex' overbuurman Dekker werkte er als elektricien en kreeg er lucht van. Hij schakelde Alex en de groep rond Stuij in. Samen bedachten ze een plan. Dekker liet een gat in een keldermuur hakken en zorgde voor werkoveralls. Zo konden vijftien geallieerde militairen op twee avonden als 'elektriciens' ontsnappen. Alex en Stuij's zuster Nel brachten hen naar onderduikadressen in de stad. Alex regelde met zijn uitgesproken organisatietalent eten bij bevriende winkeliers. Na enige tijd brachten Jantje Laporte en hij hen per fiets naar een verzetsgroep op de Utrechtse Heuvelrug. Twaalf zijn de Rijn overgestoken en veilig in de VS en Groot-Brittannië teruggekeerd. Na de oorlog kregen Alex en Ad Stuij dankbetuigingen van president Eisenhower en de Britse regering.

Rond deze tijd maakte Alex kennis met de Groningse jurist Willem Nagel (1910-1983), die in Utrecht was ondergedoken en er plaatsvervangend hoofd van het strijdend gedeelte van de Binnenlandse Strijdkrachten (BS) was geworden. Alex bracht hem in contact met de Armeniërs in de Duitse eenheden. Nagel begreep al snel de waarde van de geoefende militairen bij een gewelddadige bevrijding van westelijk Nederland. Een van hen was Ashot Gasparian, die regelmatig met paard en wagen van munitiedepots in de Leersumse bossen naar Utrecht reed en dan wapens en munitie voor de Binnenlandse Strijdkrachten meenam. 'Als ik op een ochtend om handgranaten vroeg kreeg ik 's avonds een fietstas vol', schreef Nagel. Tussen Nagel en Hagopian ontstond een nauwe samenwerking en vriendschap die tot het eind van Nagels leven zou duren. Nagel had toegang tot een zender en zette zich in om Londen te bewegen om met de Armeniërs samen te werken - zonder resultaat uiteindelijk, de geallieerden wilden niet. Op 23 mei 1945 namen Hagopian en hij afscheid van een deel van het Armeense bataljon dat was geconsigneerd bij kasteel de Haar in Haarzuilens. Zij beseften dat 'hun' Armeniërs na terugkeer in de Sovjet-Unie geen feestelijk onthaal wachtte. Nagel wijdde twee hoofdstukken aan hen en Alex in zijn destijds spraakmakende boek *Volg het Spoor Terug* (1953). In zijn episch gedicht *Het Paradijs* sprak

hij tot Alex: ‘Mijn vriend uit de oorlog, jij die meer voor de vrijheid deed van dit volk dan de meesten van zijn eigen kinderen (..)’.[3]

Angst en schaamte

Na hun terugkeer in de Sovjet-Unie zijn alle Armeniërs tot vijfentwintig jaar dwangarbeid veroordeeld wegens ‘verraad aan het vaderland’. Tijdens hun verhoren zeiden ze dat Alex werkte voor de ‘oentergroentse’. Gelijk de Sicherheitsdienst eerder maakte Stalins politieke politie er ‘spion voor de Engelse inlichtingendienst’ van. Ruim twee jaar na Stalins dood zijn ze uit de Gulag ontslagen. Het zou tot 1958 duren voor Alex tijdens een bezoek aan zijn zuster in Sovjet-Armenië iets over het lot van zijn oorlogsvrienden vernam. Zijn bezoek begon met een stevig verhoor door de KGB, die ook op de hoogte bleek van Alex’ abonnement op een niet-Sovjetgezind Armeens tijdschrift uit Parijs. Na terugkeer in Nederland zei hij de publicatie op uit angst. Zijn bezoek zou een niet onbelangrijk staartje krijgen. In Armenië kwam hij in contact met een journalist die nieuwsgierig was naar de oorlogsgeschiedenis van zijn landgenoten in Nederland, maar er nog niet over kon publiceren. Wel schreef hij een brief met verzoek om informatie aan Lou de Jong, de directeur van het Nederlandse Instituut voor Oorlogsdocumentatie, die het doorstuurde naar Nagel. Het leidde tot een bezoek van Nagel aan de Armeense Sovjet-republiek in 1965 om een aantal van ‘zijn’ Armeniërs te ontmoeten. Zij werden ’s morgens door de KGB van hun werk gehaald voor een ontmoeting met ‘Tsjarls’, waarbij hen op het hart werd gedrukt alleen oorlogsherinneringen op te halen, maar te zwijgen over wat er na terugkeer in de Sovjet-Unie met hen was gebeurd. Het verslag van de bijeenkomst in het dagblad van de Armeense Communistische partij van de hand van de journalist die door Alex was geïnformeerd vormde voor de ‘Nederlandse’ Armeniërs een erkenning en een eerste vorm van rehabilitatie.

In de tussentijd had Hagopian het zwaar. Zijn dossier van de Stichting ’40-’45 getuigt van de psychische en lichamelijke tol die de oorlog en het waarschijnlijke trauma uit zijn jeugd hadden gevergd. In die tijd verwierf hij het Nederlanderschap, wat hem in staat stelde zijn schaarse familieleden in Bulgarije en Sovjet-Armenië te bezoeken. Eerst zijn oom in Sofia in juni 1956. Nauwelijks terug in Utrecht stond de politie voor zijn deur. In de jaren vijftig bestond nog het artikel 248 bis Wetboek van Strafrecht, dat onderscheid maakte tussen homo’s en hetero’s in omgang met minderjarigen: heteroseksueel 16 jaar, bij gelijk geslacht 21 jaar. Alex, homoseksueel, had iets met een 19-jarige dienstplichtige gehad. Toen diens commandant dat vernam, schakelde die de marechaussee in die aangifte deed. Alex werd gearresteerd en vier maanden later tot tweehonderd dagen gevangenisstraf veroordeeld. Het wetsartikel uit 1911 werd in 1971 afgeschaft. Voor Alex moet de gebeurtenis een drama zijn geweest, omgeven door schaamte. Aan vrienden vertelde hij wat er was gebeurd, buitenstaanders hoorden dat hij voor een gezondheidskuur in Bulgarije was.[4]

Over de oorlog sprak hij met Willem Nagel en Ashot Gasparian, die hij aan het eind van de bezetting had helpen onderduiken en in Nederland was gebleven. Uit bescheidenheid, angst vanuit uit de bezetting en voor zijn familieleden in de Sovjet-Unie en Bulgarije, sprak hij in het openbaar niet over de oorlog. Die angst was zelfs merkbaar in het Amerikaanse Wisconsin, waar hij wekenlang verbleef bij een van de piloten die hij uit het Sint Anthonius had helpen ontsnappen. Zijn gastheer wilde een plaatselijke journalist uitnodigen, maar Alex weigerde pertinent welke publiciteit dan ook.

Nobel

Alex was een innemende persoonlijkheid, is het algemene oordeel van wie hem kende. ‘Iedereen mocht hem. Hij had geen vijanden’, zei Vahè Kinebanian, lange tijd de nestor van de Armeense gemeenschap. ‘Een kleine tengere man met een lieve warme zachte uitstraling. Iemand door wie ik mij als kind gehoord voelde’, herinnert Tanya Balian wier ouders met Hagopian bevriend waren. ‘Een nobele man die niet voldoende is gewaardeerd’, memoreerde Joan Laporte. Velen roemden zijn Armeense kookkunst en gastvrijheid. Een van zijn specialiteiten waren gebraden duiven. Tijdens zijn bezoek aan de Verenigde Staten bemoeide hij zich met de keuken van de vrouw van de voormalige piloot en nam die ten slotte geheel over. Er liep ook een trieste lijn door zijn leven. Zijn peetzoon Wahan Gasparian herinnert zich de eenzaamheid van Alex zonder partner.

In 1972 brak hij bij een val van de trap beide hielen en moest stoppen met zijn werk. Na zijn dood in 1985 liet hij zijn bezittingen grotendeels na aan het centrum van de Armeens-Apostolische kerk in Armenië. Het vormde een substantieel deel voor de (her-) aankoop van het historische gebouw van de Armeense kerk uit 1714 aan de Amsterdamse Kromboomsloot. Met het uitsterven van de Armeense kolonie in de negentiende eeuw had het gebouw zijn functie verloren.[5] Bijna vier jaar na Alex’ overlijden werd het opnieuw ingewijd met in de gang zijn foto en oorkondes van de Amerikaanse en Britse regeringen als dank voor zijn rol in de ontsnapping van hun piloten. Alexander Hagopian verdient het uit de vergetelheid te raken. Wellicht is er in De Nieuwe Defensie of elders een straat die wacht op vernoeming naar een (zacht-) moedig en daadkrachtige Utrechter met een sterk gevoel voor recht en onrecht.

---

[1] Nationaal Archief (N.A.) inv. nr.: 26658, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Binnenlandse Veiligheidsdienst, persoondossiers 1946-1998 Hagopian PD 98.681; Charles J.B., Het Paradijs, in: De Gedichten tot 1963, Amsterdam 1963, p. 95; Kévorkian R., *Le génocide des Armeniens* (Parijs 2006) 369-371, 377; N.A., inv. nr.: 26658, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Binnenlandse Veiligheidsdienst, persoondossiers 1946-1998 Hagopian PD 98.681; Hagopian A., Brief van Hagopian over het opzetten van contact tussen krijgsgevangen Armeniërs en de Hollandse ondergrondse verzetsbeweging aan de ambassade van de Sovjet-Unie in Brussel, mei-juni 1945, in: Banber 1965, nr. 3; Hunnik van M., Limonjian, Armeens tapijthandelaar in Amsterdam, Universiteit van Utrecht Vakgroep Stadsstudies, 1986; interview Vartanusj Ipekjan 16-01-1996; N.A., inv. nr.: 26658, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Binnenlandse Veiligheidsdienst, persoonsdossiers 1946-1998 Hagopian PD 98.681; https://www.nrc.nl/nieuws/1940/04/06/morgenland-zending-bazaar-te-amsterdam-kb_000088813-a1851133; Interview Freddy Kinebanian 12-03-1996; interview Dertard Vahè Kinebanian 18-02-1991; Pol T.P., *Geschiedenis van de Morgenlandzending, De Nederlandse tak van de Action Crétienne en Orient (1922-1972)* *(*Heelsum/Groningen 1992).

[2] Noord-Hollands Archief, KVK Amsterdam, dossier Perez Deel A, dossier 12926, inventarisnummer 11709, toegangsnummer 448; N.A., Stichting ’40-’45, dossier Alexander Hagopian, inv. nr. SL 5098, blok Nr. 1238, rapport 26-02-1979; https://wo2.collectienederland.nl/doc/snk-aangifteformulieren/26289?sq=ZmFjZXQubGltaXQ9MjAwJmxhbmc9JnBhZ2U9MSZxPUUuK1BlcmV6JnJvd3M9MjAmdjEubW9kZT10cnVl&idx=3&total=8; https://wo2.collectienederland.nl/doc/nk/NK1053?sq=ZmFjZXQubGltaXQ9MjAwJmxhbmc9JnBhZ2U9MSZxPUUuK1BlcmV6JnJvd3M9MjAmdjEubW9kZT10cnVl&idx=2&total=8; Van Miert, red., *Een gewone stad in een bijzondere tijd, Utrecht 1940-1945* (Utrecht 1995) 154, 155; Charles J.B., *Volg het Spoor Te*rug (Amsterdam 1976) 250; NIOD, archief 251A, inventarisnummer 207, LO/LKP, Relaas van Alexander Hagopian, Armeniër, wonende te Utrecht, z.j.; Manuscript Juten/Sloff, De geschiedenis verzet van het markizaat van Bergen op Zoom, p. 42, 43, in: Collectie Geschiedenis van het verzet van het markizaat van Bergen op Zoom, Streekarchief Nassau-Brabant, inv. nr. Ste067, map 2; interviews Tigran Gasparian 19/21-06-1996, Henk Sondag 16-12-96, Louis Meijvis 17-12- 1996, Jo Polderman 03-12-96; Interview Tigran Gasparian 19/21-06-1996; interview Joan Van Limburg Stirum-Laporte 08-03-1991; interview mw. E. Van Sprundel-Perdaems 29-09-1996; Nationale Veiligheidsdienst van de Republiek Armenië, MGB/KGB dossier Abraham

Abrahamjan, ondervraging Abrahamjan 24-03-1948; interview Abraham Abrahamian 12-04-1990; interview Leni Stoutjesdijk 03-04-1995; Library and Archives, Canada (NAC), RG 24, Vol. 10681, 215 CL.98 (D20), Intrep on Interrogation of 4 Armenian BN PW from Armenian BN 812 located on Schouwen, 20 nov 44; Historisch Centrum Limburg, archief P.L. Sijmons, toegangsnummer 21.492, inv. nr. 10; BArch RH 26-719/10 Anlage zum KTB nr. 3 d.d. 06-11-1943.

[3] N.A. inv. nr. 5098, blok Nr. 1238, Stichting '40-'45 dossier Alexander Hagopian; T. Spaans van der Bijl, *Utrecht in Verzet 40-45* (Utrecht 1995) 191, 2; Caspers L., *Vechten voor vrijheid, Oorlog en verzet op de Utrechtse Heuvelrug* (Hilversum 2007) 228; Verhoeff-Stuij N., Stuij Familie Magazine, privé-collective E.R. Verhoef; H. van Remmerden, *In The Shadow of The Swastika, The double life of a Resistance leader in World War II occupied Holland* (Downey 1996); Lt. Col. Kubly, *One More River to Cross*, z.p., z.j.; Interview Ashot Gasparian 29-4-1990; Interview Joan Van Limburg Stirum-Laporte 08-03-1991; interview Imre Tarnozy 24-03-1992; Charles J.B., *Volg het Spoor Terug* (Amsterdam 1953) 219; Charles J.B., *Volg het Spoor Terug* (Amsterdam 1953) 221; Interview Imre Tarnozy 24-03-1992; Charles J.B., *Volg het Spoor Terug* (Amsterdam 1953); Cieremans M., *De ene voet voor de andere, Verhaal van een Engelandvaarder die geheim agent werd (*Baarn 1994); Schuyt K., *Het Spoor Terug, J.B. Charles, W.H. Nagel 1910-1983* (Amsterdam 2010) 156; Versteeg, J., De Zeven van Middelharnis, https://ararat-aan-de-noordzee.nl/wp-content/uploads/2025/03/De-Zeven-van-Middelharnis-4.pdf; Charles J.B., *De Gedichten tot 1963* (Amsterdam 1963) 99.

[4] Schouten, W., *Een vak vol boeken* (Amsterdam 1988); N.A. inv. nr. 5098, blok Nr. 1238, Stichting '40-'45 dossier Alexander Hagopian;
https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/19491950/0000083180/1/pdf/SGD_19491950_0000046.pdf; Utrechts Archief, Arondissements-Rechtbank te Utrecht, Dagvaarding verdachte Alexander Hagopian; N.A. inv. nr.: 26658, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Binnenlandse Veiligheidsdienst, persoonsdossiers 1946-1998 Hagopian PD 98.681; interview Joan Van Limburg Stirum 08-03-1991; Interview Alfred Kinebanian 22-05-2025; interview Wahan Gasparian 17-11-2025.

[5] Brief Ray Kubly aan auteur 27-03-1996; interview W.D. Kinebanian 18-02-1991; interview Joan Van Limburg Stirum-Laporte 08-03-1991; interview Nurhan Kayan 01-05-2025; interview Wahan Gasparian 17-11-2025.